

Enkele opmerkingen over de mogelijkheid goederenrechtelijke rechten te omschrijven in verbintenisrechtelijke begrippen ofwel over het nut van de *summa divisio*

Inleiding

In overeenstemming met de traditionele opvatting, waarin eigendom werd gezien als een rechtsband tussen een persoon en een zaak, worden moderne goederenrechtelijke rechten beschouwd als door het recht erkende verhoudingen tussen een persoon en iets wat als goederenrechtelijk voorwerp heeft te gelden. Het is mijn stelling dat een goederenrechtelijk recht, of dat nu eigendom of een van de beperkte rechten is, als zodanig niet is te herleiden tot andere privaatrechtelijke begrippen. Een goederenrechtelijk recht is hooguit te zien als een species van het genus subjectief recht. Toch zijn uit die kwalificatie als subjectief recht - die gezien de gebruikelijke omschrijvingen daarvan overigens bezwaarlijk te betwisten is - in de rechtstheoretische literatuur wel bijzondere opvattingen afgeleid. Juist omdat subjectieve rechten uitsluitend zijn voor te stellen als verhoudingen ten opzichte van anderen, zouden ook goederenrechtelijke rechten niet uitsluitend als verhoudingen tot voorwerpen kunnen worden gezien, maar dienen ook zij in de kern van de zaak te worden voorgesteld als verhoudingen tot andere personen. In het navolgende wil ik enige varianten van deze opvatting bespreken en betogen dat ze voor de praktijk van het recht weinig betekenis heeft en op de keper beschouwd alleen verwarring in de hand werkt.

Subjectieve rechten als verhoudingen tussen personen

Een subjectief recht, zo luidt een veel gehanteerde omschrijving, is een bundel bevoegdheden toekomend aan een subject. Van die omschrijving gaat bijvoorbeeld Nieuwenhuis uit in zijn bundel *Confrontatie en Compromis*, in het bijzonder in het stuk getiteld *Hoe bestaat een recht?* Naar aanleiding van de vraag in de titel, stelt hij vast dat de bevoegdheden die in een recht besloten worden geacht, pas door de handhavende medewerking van een overheid in een rechtsgeschil het karakter krijgen van een subjectief recht:

“Een subjectief recht is de mogelijkheid om in een rechtsgeschil succes te behalen. Ieder subjectief recht is een potentiële rechtsvordering”.¹

¹ J.H. Nieuwenhuis, *Hoe bestaat een recht?* uit de bundel *Confrontatie en Compromis*, Deventer 1992 p. 65.

Omdat bij de handhaving van bevoegdheden door een overheid per definitie de belangen van anderen dan de subjectief gerechtigde in het geding zijn, hebben subjectieve rechten iets onvoorspelbaars. Daarover merkt hij op:

“Dit houdt verband met een andere existentiële eigenschap van het subjectieve recht: het is altijd onderdeel van een *rechtsverhouding*, een relatie tot één of meer andere personen wier belangen het gewicht van het subjectieve recht mede bepalen...”²

Deze opvatting over de aard van subjectieve rechten laat zich volgens mij als volgt parafraseren: een subjectief recht staat als recht van de titularis nimmer op zichzelf, maar kan slechts bestaan in een verhouding tussen verschillende subjecten. Nieuwenhuis heeft het zelfs over een “existentiële eigenschap”. Met andere woorden, zonder die intersubjectiviteit kan er geen sprake zijn van een subjectief recht.

Voor een recht als bijvoorbeeld het eigendomsrecht - eigendom is zonder twijfel een subjectief recht in de zin van een bundel bevoegdheden toekomend aan de persoon van de eigenaar - zou dat neerkomen op de opvatting dat het eigendomsrecht niet uitputtend is te karakteriseren als een verhouding tot een zaak, maar dat het noodzakelijkerwijs ook moet worden gezien als een recht ten opzichte van andere personen. De verhouding van de eigenaar tot een zaak zou dan weliswaar het uitgangspunt zijn voor het bestaan van het eigendomsrecht, maar het eigendomsrecht is pas te beschouwen als een ‘recht’ indien we de verhouding van de eigenaar tot andere personen en hun belangen daarbij betrekken. Als ‘recht’ moet de eigendom kennelijk worden gezien als een verhouding tot personen. Omdat het eigendomsrecht vanuit een lange traditie wordt gezien als een recht dat door de persoon van de eigenaar ten opzichte van een ieder kan worden gehandhaafd (het wordt gekwalificeerd als een ‘absoluut’ recht) zouden we moeten concluderen dat het zijn hoedanigheid van subjectief recht ontleent aan het feit dat het een rechtsverhouding impliceert van de eigenaar tot alle anderen.

Naar mijn oordeel resulteert deze opvatting in een voor goederenrechtelijke rechten onmogelijk te hanteren criterium. Dat we een recht dat in beginsel tegenover een ieder is te handhaven moeten of kunnen zien als een rechtsverhouding tot alle anderen, is nog te verdedigen. Maar het lijkt mij onmogelijk om voor de vaststelling van het bestaan en de inhoud van een goederenrechtelijk recht, de eis te stellen dat de ‘belangen’ van al die anderen daarbij betrokken moeten worden. Die belangen kunnen we pragmatisch gezien helemaal niet vaststellen. Dat is zelfs niet mogelijk in de afgezwakte vorm, waarin we alleen de belangen van personen in de nabijheid van de persoon van de gerechtigde in aanmerking te nemen. De werkingssfeer van een op een voorwerp betrokken recht is volgens mij voor dit doel niet zinvol te bepalen.

² J.H. Nieuwenhuis a.w. p. 67; cursief in het origineel.

Kan de inhoud van goederenrechtelijke rechten uitsluitend worden gevonden in intersubjectieve verhoudingen?

Nieuwenhuis geeft als voorbeeld van de vaststelling van de inhoud van een eigendomsrecht het bekende geval van de grensoverschrijdende garage. De eigenaresse van een perceel grond waarop een deel van de garage van de buurman blijkt te zijn gebouwd, kan in beginsel een beroep doen op haar eigendomsrecht en afbraak vorderen van het gedeelte dat zonder toestemming op haar grond is gebouwd. Maar de in het eigendomsrecht besloten belangen kunnen het in een dergelijk geval afleggen tegen de belangen van de buurman. Die zou een onevenredige schade lijden als de garage zou moeten worden afgebroken. Pas in een concrete onderlinge verhouding zoals tussen deze twee burens, wordt het eigendomsrecht van de buurvrouw op de grond de maat genomen en is het mogelijk dat van een in abstracto verregaande eigenaarsbevoegdheid, per saldo niet veel overblijft.

Uit dit voorbeeld zouden we de conclusie kunnen trekken dat als zodanig aan de relatie van een persoon tot een zaak, zoals in het voorbeeld in de vorm van het eigendomsrecht van de buurvrouw op de grond, slechts een beperkte betekenis kan toekomen. Om in de terminologie van de titel van Nieuwenhuis' bundel te blijven: pas in de "confrontatie" met de belangen van andere personen kan de werkelijke inhoud van het eigendomsrecht worden gevonden. Een beroep van de eigenaar op zijn eigendomsrecht is inderdaad alleen voorstelbaar in relatie tot een andere persoon. Een eigenaar van een boomgaard die wordt belaagd door wilde vogels, kan moeilijk ter vermindering van verdere schade aan de hem in eigendom toebehorende vruchten een beroep op zijn eigendomsrecht doen. Alleen indien de schade die de vogels aanrichten is te herleiden tot het gedrag van een andere persoon, als er met andere woorden een rechtsverhouding bestaat, kan een beroep op het eigendomsrecht worden gedaan.³ Een recht kan alleen betekenis hebben in een samenleving van mensen die leven onder een rechtsorde met een overheid die handhaaft.

Een van de punten die in dit verband in Nieuwenhuis' betoog een belangrijke rol speelt, is dat een recht niet onbeperkt handhaafbaar is, maar dat de context waarin het recht wordt ingeroepen er vaak toe zal leiden dat een recht in zijn omvang wordt beperkt. In het bijzonder geldt dit ten aanzien van goederenrechtelijke rechten, omdat daar in beginsel geen sprake is van een in verregaande mate bepaalde rechtsverhouding. Gezien als relatie tussen een persoon en een voorwerp, vormt een goederenrechtelijk recht als eigendom slechts een abstract uitgangspunt. Dat het eigendomsrecht alleen kan worden gehandhaafd in verhouding tot anderen die hun eigen rechtsbelangen hebben, ligt ook een beperking van de eigenaarsbevoegdheden; een eigenaar, zo wordt in dit verband vaak gesteld, mag in verhouding tot anderen geen misbruik van zijn recht maken. Nieuwenhuis schrijft daarover

³ Een beroep op zijn eigendomsrecht is slechts mogelijk indien de overlast door de kraaien en roeken zijn oorzaak vindt in het gedrag van een andere persoon, bijv. de uitbater van een vuilstort, zoals in het geval van HR 10 maart 1972, NJ 1972/278 (Lekkerkerker/Vermeulen).

het volgende:

“Enerzijds gaat zij [de figuur van misbruik van recht] ervan uit dat het recht of de bevoegdheid het betreffende gebruik in beginsel omvat, anderzijds dat dit gebruik - bij wijze van correctie - toch niet geoorloofd is. Een oud en berucht probleem. Is misbruik van recht geen *contradictio in terminis*? Immers, het recht houdt op waar misbruik begint. Wie binnen de grenzen van zijn recht blijft maakt geen misbruik, en wie misbruik maakt heeft zich buiten de grenzen van zijn recht geplaatst. De voorstelling van zaken lijkt onontkoombaar. Een subjectief recht is een projectie in het platte vlak; het is een cirkel: ‘eine unsichtbare Grenze, innerhalb welcher das Dasein, und die Wirklichkeit jedes Einzelnen einen sichern, freien Raum gewinne’. Deze klassieke metafoor is slechts gevaarlijk voor wie haar niet als metafoor, maar als realiteit ervaart. Subjectieve rechten zijn geen cirkels in een plat vlak; zij hebben een retorische status. Zij leveren argumenten met een groot, maar niet onbeperkt gewicht.”⁴

Wat Nieuwenhuis hier beweert lijkt in strijd met wat hij daarvoor over het bestaan van een recht opmerkt. Hier lijkt hij ervan uit te gaan dat de vraag of een recht bestaat (en in het bijzonder de vraag of een goederenrechtelijk recht bestaat), een geheel andere is dan de vraag of in een concreet geval een beroep kan worden gedaan op een recht. De vraag of iemand misbruik kan maken van een recht, heeft alleen zin als men vooronderstelt dat er iemand is met een recht. Het bestaan van een bepaald recht dat (om bij de metafoor van de cirkel te blijven) in abstracto een ruime werkingsradius heeft, gaat vooraf aan de beoordeling of bij de uitoefening of handhaving van dat recht misschien de rechten of belangen van anderen onevenredig worden geschaad. In een belangenafweging, zoals in een geval als dat van de grensoverschrijdende garage, kan de werkingsfeer van een recht, door het recht of belang van een ander beperkt worden. Wat in abstracto geoorloofd lijkt, zoals het vorderen van amotie van het deel van de garage dat onrechtmatig op het perceel van de buurvrouw is gebouwd, kan in een concrete verhouding ongeoorloofd zijn.

Of de buurvrouw met die vordering ook misbruik van haar recht maakt, vind ik in het kader van mijn beschouwing verder niet zo interessant.⁵ Waar ik de aandacht op wil vestigen, is dat het uitgangspunt van de gehele kwestie van de grensoverschrijdende garage gelegen is in het feit dat er een dame is met een eigendomsrecht op grond. Dat dit eigendomsrecht niet in onbeperkte mate handhaafbaar is, maar dat de uitoefening en handhaving daarvan beperkt worden door de rechten en belangen van diverse anderen, doet aan het loutere bestaan van het eigendomsrecht als relatie van toebehoren tussen een persoon en een perceel grond niet af. Het eigendomsrecht is als relatie van toebehoren, iets dat *als zodanig* erkenning in ons recht heeft gekregen. Die eigendom heeft volgens mij veel meer dan een retorische status; het eigendomsrecht is niet slechts een troefkaart in juridische discussies, maar de relatie tussen de persoon van de eigenaar en ‘zijn’ zaak gaat

⁴ J.H. Nieuwenhuis, *Hoe bestaat een recht?* uit de bundel *Confrontatie en Compromis*, Deventer 1992 p. 68 [...] TdJ; cursief in origineel.

⁵ Volgens mij kan men in het geval waarin een op zich geoorloofde vordering wordt afgewezen op de grond dat die in strijd is met het recht of belang van een ander, niet spreken van misbruik van recht.

aan elke discussie vooraf. En dat principe doet zich gelden bij alle goederenrechtelijke rechten.

Een goederenrechtelijk recht als een verbintenissenrechtelijke verhouding tot allen? De leer van de ‘obligation passive universelle’

Volgens Nieuwenhuis zal de vraag naar het bestaan van een recht altijd moeten worden beoordeeld in gevallen van ‘confrontatie’, dus in concrete verhoudingen tussen personen. Vaststelling van wat een recht inhoudt, zou dus alleen mogelijk zijn als er tegenover anderen (ook al is dat slechts in een voorstelling van de geest) een beroep op wordt gedaan. Maar de vaststelling van de verhouding tussen twee of meer personen kan niets anders zijn dan de vaststelling van de rechten en plichten over en weer. En dat zou de vaststelling van de inhoud van goederenrechtelijke rechten tot een in essentie verbintenissenrechtelijk gebeuren maken.⁶ De ontegenzeggelijke juistheid van de observatie dat de inhoud van een recht slechts in verhouding tot anderen kan worden vastgesteld, dwingt volgens sommigen dan ook tot het standpunt dat goederenrechtelijke rechten in de grond van de zaak dezelfde begripsmatige structuur hebben als relatieve rechten.

De opvatting dat subjectieve rechten niet anders kunnen worden gezien dan als rechtsverhoudingen tussen personen, is tegen het einde van de negentiende eeuw opgekomen. Opgevat als slechts een (rechts)verhouding tussen een persoon en een zaak, is een zakelijk recht volgens de protagonisten van die opvatting eigenlijk onbestaanbaar. Want ook bij zakelijke rechten heeft de verhouding tussen personen het primaat. Deze opvatting vinden we in het onderstaande citaat kernachtig omschreven:

“Aussi vit-on à paraître, vers les années 1890, une conception nouvelle (Roguin, Planiol, Windscheid, Austin, et d’autres). Tout droit quelconque, disent ces auteurs, ne saurait être qu’une relation de personne à personne. Même un droit réel doit répondre à cette exigence. Et la différence entre droit réel et droit personnel ne peut tenir qu’à la nature et à l’ampleur des relations de personne à personne. Aussi:

a) un droit est “personnel”, quand il n’a pour sujet passif qu’une seule personne déterminée (le débiteur). Cette personne est tenue d’exécuter une prestation, positive ou négative, au profit de telle autre personne (le créancier);

b) un droit est “réel”, au contraire, quand il a pour sujet passif le monde entier. Il est vrai que le monde entier n’est tenu qu’à une prestation négative, une pure abstention (“obligation passive universelle”): s’interdire de troubler l’exercice du droit réel.”⁷

Eén van de genoemde schrijvers, Planiol, is een gematigd representant van deze opvatting

⁶ Een goederenrechtelijk recht als zodanig zou volgens Nieuwenhuis slechts een tweedimensionale figuur zijn, die pas in de drie dimensies van een concreet maatschappelijk verkeer zijn ware bestaan krijgt. De bepaling van de inhoud van een in stelling gebracht subjectief recht krijgt daarmee een bijna dialectisch karakter. Vgl. Nieuwenhuis p. 41.

⁷ R. Dekkers, *Du neuf sur les droits réels*, Journal des Tribunaux 75 (1960), p. 697.

die onder diverse namen bekend is. Bij ons is ze door het proefschrift van Kisch vooral bekend onder de aanduiding ‘respectleer’.⁸ De centrale gedachte achter deze leer is dat een verhouding tussen een persoon en een zaak als zodanig geen zelfstandige betekenis heeft, omdat die betekenis slechts ligt in de mogelijkheid van schending van die verhouding. En daar is altijd een andere persoon voor nodig. Voor Robinson Crusoe kan eigendom geen praktische betekenis hebben, omdat er niemand is die inbreuk kan maken op de relatie tussen hem en ‘zijn’ zaken.⁹ Een zakelijk recht heeft pas inhoud in een intersubjectieve verhouding waaraan een passieve zijde is te onderscheiden. De passieve zijde bij zakelijke rechten is volgens Planiol c.s. de universele verplichting van anderen om de verhouding tussen de zakelijk gerechtigde en ‘zijn’ zaak niet te verstoren. Vandaar dat deze opvatting ook wel wordt aangeduid als de leer van de ‘universele passieve verbintenis’ of ‘*obligation passive universelle*’.

Wat betreft de zakelijke rechten heeft de reductie van alle juridisch relevante verhoudingen tot verhoudingen tussen personen bij Planiol een bijzondere strekking. Hij bagatelliseert de relaties tussen personen en zaken niet, maar ziet ze als ondergeschikt.¹⁰ De relatie tussen een persoon en een zaak is slechts een aanknopingspunt. De zakelijke rechten waarmee die relaties worden aangeduid, krijgen echter hun volledige inhoud pas als de relatie tot andere personen erbij wordt betrokken. En dat laatste is volgens hem het enige juridisch relevante perspectief. Het is de blik van buitenstaander op de relatie tussen de zakelijk gerechtigde en de zaak. Omdat dit het perspectief van de potentiële inbreukmaker is, zou dit voor de bepaling van de inhoud van het zakelijke recht het primaat hebben. Want het uitgangspunt bij elk zakelijk recht is de plicht van anderen tot onthouding van inmenging in de relatie tussen de gerechtigde en de zaak:

Le droit réel doit donc être conçu sous la forme d’un rapport obligatoire, dans lequel le sujet actif est simple et représenté par une seule personne, tandis que le sujet passif est illimité en nombre et comprend toutes les personnes qui entrent en relation avec le sujet actif.”¹¹

Van de opvatting dat het zakelijke recht in de kern een obligatoire verhouding is, gaat enerzijds de pretentie uit beter recht te doen aan de realiteit van het zakelijke recht als subjectief recht in een sociale, intersubjectieve context. Anderzijds heeft ze de pretentie de klassieke dichotomie van zaken- en verbintenissenrecht te verenigen onder één algemene

⁸ I. Kisch, *Beschouwingen over de onderscheiding tusschen zakelijke en persoonlijke rechten*, Alphen a.d. Rijn 1932, nr. 63. Zie voor andere aanduidingen E.B. Rank-Berenschot, *Over de scheidslijn tussen goederen- en verbintenissenrecht*, Deventer 1992, p. 42.

⁹ Althans tot het verschijnen van zijn mede-eilandbewoner Vrijdag; bovendien is vereist dat Robinson Vrijdag beschouwt als een persoon in de zin van ons art. 1:1 BW en dat er een overheid is om het conflict aan voor te leggen, vgl. hetgeen Nieuwenhuis betoogt.

¹⁰ Zie ook de beschrijving bij E.B. Rank-Berenschot, *Over de scheidslijn tussen goederen- en verbintenissenrecht*, Deventer 1992, p. 42 e.v.

¹¹ Planiol *Traité élémentaire de droit civil I*, nr. 2160; zie ook E.B. Rank-Berenschot, a.w. p. 43 en W. van Gerven, *Beginselen van Belgisch Privaatrecht I, Algemeen Deel*, Antwerpen 1969, p. 102.

obligatoire noemer. Daarbij pretendeert ze in staat te zijn het zakelijke recht op relevante wijze te onderscheiden van de klassieke schuldverhouding. Het onderscheid zou eenvoudigweg liggen in het aantal schuldenaren. Bij het zakelijke recht is er een verhouding tot een onbepaald aantal personen als schuldenaren en bij de klassieke schuldverhouding één of meerdere bepaalde personen schuldenaar zijn.

Daarop is de kritiek mogelijk dat ook bij klassieke schuldverhoudingen zich een relatie met onbepaalde derden laat voorstellen. Die derden zullen zich in elk geval van inmenging in die verbintenisrechtelijke verhouding moeten onthouden:

“Car le devoir d’abstention s’impose à l’égard de tout droit quelconque, et pas seulement d’un droit réel. Je dois pareillement m’interdire de troubler l’exercice d’une créance. Ainsi:
- je ne peux, en principe, recevoir paiement à la place du créancier, en acquit de débiteur (C.civ., art. 1240, 1242);
- je ne peux sciemment aider le débiteur à se rendre insolvable, au préjudice de son créancier (“action paulienne”, art. 1167);
- je ne peux sciemment aider le débiteur à violer son contrat avec autrui (théorie du “tiers complice de la violation d’une obligation contractuelle”); etc...”¹²

En daarmee lijkt het onder een obligatoire noemer brengen van het onderscheid tussen persoonlijke en zakelijke rechten betrekkelijk willekeurig. Het is maar welke invalshoek men kiest. Het is niet een idiote gedachte om het vorderingsrecht als een voorwerp te zien waarvan men eigenaar is en waarover men goederenrechtelijk kan beschikken.¹³ Maar dat vanuit die goederenrechtelijke invalshoek een verbintenisrechtelijke band bestaat met een ontelbaar aantal niet nader bepaalde personen, met als inhoud dat zij allen zich van inmenging in de relatie tussen de schuldeiser-eigenaar en zijn vorderingsrecht dienen te onthouden, doet toch wel wat potsierlijk aan.

Een ‘obligation passive universelle’ is te onbepaald voor het aannemen van een verbintenis

We kunnen niet alleen vaststellen dat bij elk recht een verplichting bestaat om zich van inbreuk of inmenging te onthouden, maar tevens dat een dergelijke verplichting te vaag en te algemeen is om überhaupt als een verbintenis te worden aangemerkt.¹⁴ Pas een rechtsinbreuk doet een rechtsverhouding ontstaan waarin sprake kan zijn van een verbintenis in de zin van schuldverhouding. Het door Nieuwenhuis behandelde voorbeeld van de grensoverschrijdende garage geeft dat treffend weer. De buurman had voordat hij

¹² R. Dekkers, *Du neuf sur les droits réels*, Journal des Tribunaux 75 (1960), p. 698. E.B. Rank-Berenschot, a.w., p. 60, spreekt van de “verdubbeling” van het vorderingsrecht in een ‘obligation passive universelle’.

¹³ Zie hierover uitgebreid mijn diss. *De Structuur van het Goederenrecht*, Groningen/Deventer 2006.

¹⁴ Vgl. de typologie die is ontwikkeld door W.N. Hohfeld in *Fundamental Legal. Conceptions as Applied in Judicial Reasoning*, waar ook Nieuwenhuis naar verwijst; Van Gerven beweert dat de opvatting van Planiol aan kracht zou winnen indien deze in de begrippen van Hohfeld zou worden gegoten, W. van Gerven, *Beginselen van Belgisch Privaatrecht I, Algemeen Deel*, Antwerpen 1969, p.102, nt. 41.

de garage bouwde een verplichting om zich te onthouden van inbreuk; vanzelfsprekend mocht hij niet zonder toestemming van zijn buurvrouw een garage bouwen deels op haar grond. Maar de buurvrouw had op dat moment nog niets te vorderen; van een concrete schuldverhouding tussen beiden was geen sprake. Voor het bestaan van een verbintenis in de zin van Boek 6 ontbrak de bepaalbaarheid. Toch was voordat de buurman zijn garage begon te bouwen de relatie tussen de buurvrouw en haar perceel grond allerm minst onbepaald. Pas op het moment dat de garage voor een deel op haar grond werd gebouwd, ontstond tussen de beide bureen een schuldverhouding in de vorm van een vordering tot verwijdering (art. 3:296 lid 1 BW) of een vordering uit onrechtmatige daad. In beginsel kon de buurvrouw in die verhouding de sloop vorderen van het gedeelte van de garage dat zonder toestemming op haar grond werd gebouwd. Of ze had, wederom in beginsel, een recht op schadevergoeding.

Uit de vage verplichting van de buurman om geen inbreuk te maken op de allerm minst vage relatie tussen de buurvrouw en haar grond in de vorm van het eigendomsrecht, vloei de voor de buurvrouw pas een rechtsvordering voort op het moment dat er inbreuk werd gemaakt. Het bestaan van de vordering uit onrechtmatige daad is hier de voorwaarde voor het bestaan van een rechtsvordering. Het eigendomsrecht als zodanig, dus los gezien van een verhouding tot een ander, geeft geen rechtsvorderingen, omdat er op grond van de relatie van de buurvrouw tot haar grond niet een schuldenaar kan worden geïdentificeerd in de gebruikelijke betekenis van het woord.¹⁵

Een wonderlijke poging tot synthese van de klassieke dichotomie: de opvatting van Ginossar

Een theorie die in verband met de boven weergegeven begripsmatige schermutselingen een nieuw inzicht heeft gebracht is die van Ginossar. Ook deze schrijver buigt zich over de klassieke tweedeling en komt met een oplossing die de tegenstelling poogt te verenigen in wat we misschien nog het beste kunnen aanduiden als een algemene vermogensleer. Zijn uitgangspunt is de vaststelling dat de klassieke opvatting, noch de theorie van de '*obligation passive universelle*' of een combinatie van beide, in staat is gebleken te verklaren dat zakelijke rechten soms gepaard kunnen gaan met persoonlijke verplichtingen en dat aan persoonlijke rechten, zakelijke aspecten zijn te onderkennen. Hij vat het probleem als volgt samen:

“Mais pour que la synthèse fût vraiment profitable à la science, il eût fallu encore éliminer

¹⁵ Afgezien van het feit dat het interessant is om over het onderscheid tussen goederen - verbintenissenrecht na te denken, is er naar mijn inzicht weinig gewonnen met opvattingen als die van Planiol c.s. In de Nederlandse literatuur heeft de opvatting ook niet veel weerklank gevonden. Praktisch ingesteld als de meeste Nederlandse schrijvers altijd zijn geweest, heeft men het klassieke onderscheid tussen zakenrecht en verbintenissenrecht als vaststaand feit beschouwd en van daaruit dogmatiek bedreven. Kisch heeft bij ons nog een poging ondernomen om het onderscheid te overwinnen. Zijn opvatting zal ik hier verder niet bespreken. Zie verder de bespreking bij E.B. Rank-Berenschot, *Over de scheidslijn tussen goederen- en verbintenissenrecht*, Deventer 1992, p. 45 e.v.

des deux grands systèmes leurs communes imperfections. Or, les multiples ‘anomalies’ que nous avons énumérées demeurent tout aussi inexplicables si on les considère à la lumière de quelque théorie mixte où viendraient se mêler le classicisme et le modernisme. Les deux écoles sont également incapables, tant séparément que par leurs efforts conjugués, de résoudre aucune des trois questions principales que voici:

1 Comment se fait-il que le droit de créance, droit censément relatif, se double d’une obligation passive universelle?

2 Comment se fait-il que dans le droit réel sur la chose d’autrui, le propriétaire de la chose grevée d’un tel droit soit tenu, outre l’obligation passive universelle, d’une obligation plus stricte, comportant même parfois une prestation active?

3 Enfin, comment se fait-il que certaines obligations puissent être imposées au propriétaire d’un bien de manière telle qu’elles se transmettent à tous les propriétaires successifs du bien, comme c’est le cas des obligations *propter rem*?

Quel est, dans chaque cas, ce mélange de notions antinomiques, de réel et de personnel? de relatif et d’absolu? La formule ‘pouvoir-devoir’ est aussi incapable de le dire qu’aucun des deux éléments dont elle se compose; ...”¹⁶

Na een analyse van de begrippen ‘eigendom’ en ‘verbintenis’, komt Ginossar tot de conclusie dat we alle vermogensrechtelijke rechten als het voorwerp van eigendom moeten beschouwen.¹⁷ Dat is dan niet ‘eigendom’ opgevat in de klassieke betekenis, maar eigendom als een ruimer ‘toebehoren’, door hem aangeduid als *appartenance*. Dit toebehoren is een overkoepelend begrip waaraan alle tot het vermogen behorende rechten (*droits patrimoniaux*) ondergeschikt zijn. Zo op het eerste gezicht lijkt dit op ons oude begrip van de eigendom van lichamelijke en onlichamelijke zaken. Zo wordt een vorderingsrecht als een schuldverhouding tussen twee bepaalde personen, enerzijds gekwalificeerd als een relatief recht. Maar de vordering valt in het vermogen van de schuldeiser, zij ‘behoort hem toe’ en dat kan alleen adequaat worden beschreven door haar, anderzijds, als voorwerp van *appartenance* te beschouwen. Uit dit toebehoren van de vordering vloeit ook de relatie tot derden voort. De opvatting is door Dekkers als volgt kernachtig omschreven:

“Pourquoi chacun doit-il respecter le droit d’autrui? Parce que le droit *appartient* à son titulaire. Cette appartenance, nous l’appelons *propriété*. Mais alors que dans la conception classique la propriété ne peut porter que sur une chose, Ginossar généralise, et dit: elle peut porter aussi sur un droit - puisque je dois respecter le droit d’autrui autant que la chose d’autrui. La propriété peut donc porter même sur un droit de créance: rien n’empêche de considérer le créancier comme propriétaire de sa créance. A côté de ses effets relatifs envers le débiteur, toute créance a des effets absolus envers les tiers. Et ces effets absolus se

¹⁶ S. Ginossar, *Droits réel, propriété et créance - Élaboration d’un système rationnel des droits patrimoniaux*, Paris 1960, p. 17-18; cursief in origineel.

¹⁷ De analyse over de verhouding tussen de begrippen eigendom en verbintenis lijkt veel op die van Eggens in Over de verhouding van eigendom en verbintenis, voordracht voor de vergadering van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen 14 maart 1960, Afd. Letterkunde, opgenomen in: Mededelingen, Nieuwe Reeks, deel 23, nr. 7.

résumant dans le mot “propriété”.¹⁸

De ‘eigenaar van de vordering’ kan in theorie op grond van zijn recht van toebehoren ageren tegen derden die inbreuk maken op de relatie tussen hem en zijn vorderingsrecht. Net als het vorderingsrecht, wordt ook het zakelijke recht door Ginossar opgevat in een voorwerpelijke zin. Ook een zakelijk recht is voorwerp van toebehoren. De verklaring voor het feit dat de zakelijk gerechtigde zijn recht kan handhaven ten opzichte van een ieder en vooral ook zijn mogelijkheden om over dat recht te beschikken, liggen in deze *appartenance*, dit toebehoren, van dat zakelijke recht. Het lijkt allemaal niet veel te verschillen van ons oude begrip van de onlichamelijke zaak.

Maar Ginossar onderscheidt aan de zakelijke rechten een relatief, verbintenisrechtelijk aspect. En dat doet hij op een bijzondere wijze. Met het recht van de zakelijk gerechtigde correspondeert een verplichting van de eigenaar van de bezwaarde zaak. Van de *obligation réelle* die met het zakelijke recht samenhangt is de eigenaar van de bezwaarde zaak de schuldenaar. Volgens Ginossar resulteert de vestiging van het beperkte recht in een directe schuldverhouding tussen eigenaar en zakelijk gerechtigde, ook al is het de zakelijk gerechtigde te doen om het voorwerp van de eigendom van een ander:

“Dès lors, se pose la question: comment caractériser ces droits-là, par opposition aux droits personnels, ou créances?

Ici encore Ginossar fait preuve d’une grande perspicacité. Il constate (et c’est indéniable) que tous les droits réels sur la chose d’autrui *se ramènent à des charges imposées au propriétaire de la chose*:

- l’usufruit, par exemple, interdit au nu-propriétaire de rien faire qui empêche l’usufruitier de jouir de la chose [...]
- la servitude impose au propriétaire du fonds servant d’assurer l’exercice de la servitude [...]

Ginossar en conclut que le droit réel n’est qu’un droit contre le propriétaire d’une chose, comme tel. C’est comme si la chose même était grevée d’une obligation.”¹⁹

Als bezwaring van de zaak resulteert het zakelijke recht in vorderingen op de eigenaar. Het feit dat degene die de kwaliteit van eigenaar heeft, ook schuldenaar is in een verbintenisrechtelijke verhouding tot de zakelijk gerechtigde, brengt Ginossar tot de opmerkelijke conclusie dat de zakelijke rechten meer overeenkomsten hebben met de klassieke schuldverhoudingen dan met het eigendomsrecht. Voor hem is de eenvoudige schuldverhouding het archetype voor alle rechtsverhoudingen en daarmee voor alle rechten (een opvatting waaraan die van Nieuwenhuis, dat een recht pas een echt recht kan zijn in de verhouding tot anderen, verwant lijkt te zijn).

De *appartenance*, het overkoepelende toebehoren, is een begrip van een andere orde en

¹⁸ R. Dekkers, *Du neuf sur les droits réels*, Journal des Tribunaux 75 (1960), p. 698.

¹⁹ R. Dekkers, a.w., p. 698; cursief in origineel; [...] TdJ.

staat los van die directe relatie tussen twee partijen. Het begrip ‘toebehoren’, aan de hand waarvan we de inhoud van iemands vermogen kunnen bepalen, komt qua theoretische volgorde pas in beeld nadat er eerst een dergelijke (zakelijke) schuldverhouding is ontstaan. De mogelijkheid om het zakelijke recht ten opzichte van onbepaalde derden te handhaven, dus datgene wat we met ‘toebehoren’ willen aanduiden, is een uitvloeisel van het bestaan van een schuldverhouding tussen de zakelijk gerechtigde en de eigenaar.

“C’est d’ailleurs le moment de leur appliquer notre théorie de la propriété des créances, exposée dans la première partie de cette étude. En effet, étant un droit de créance, tout droit réel “appartient” à son titulaire comme objet d’un droit de propriété qui lui en assure le bénéfice exclusif à l’égard de tous. Autrement dit, les créances, tant personnelles que réelles, sont des droits relatifs par lesquels une personne déterminée (débiteur, sujet passif) est liée à une autre personne (créancier, sujet actif); mais toutes elles appartiennent à ce dernier, qui a donc sur elles un droit de propriété. Ainsi s’explique que dans le droit réel, comme dans tous les autres droits patrimoniaux, l’univers entier est tenu de l’obligation de respect: l’obligation réelle incombant au seul propriétaire de la chose grevée ne se substitue donc pas à l’obligation passive universelle; elle s’y surajoute. Comme dans les droits personnels de créance, les droits réels se décomposent en deux rapports juridiques coexistants, l’un relatif, l’autre absolu, celui-ci formant l’accessoire indispensable de celui-là. La parallélisme est complet, et nous pourrions reproduire ici dans leurs grandes lignes, à l’égard des droits réels, les observations faites précédemment sur la propriété des créances.”²⁰

Een en ander is opmerkelijk. Want in deze opvatting is wat tijdenlang in de continentale dogmatiek als een probleem heeft gegolden, het bevestigende antwoord op de vraag of een vorderingsrecht voorwerp van eigendom kan zijn, tot uitgangspunt genomen van een complete vermogensleer. In de opvatting van de *obligation passive universelle* werd het zakelijke recht nog gereduceerd tot een obligatoire verhouding tot allen. Maar de protagonisten van die opvatting, zoals Planiol, erkenden desondanks de zelfstandige betekenis van de relatie van een persoon tot een zaak. Ginossar gaat veel verder: een beperkt zakelijk recht is niet hoofdzakelijk een recht op een zaak, maar een wezenlijk obligatoire verhouding tussen de persoon van de zakelijk gerechtigde en de eigenaar. En het is juist die obligatoire verhouding die derden dienen te respecteren, net zoals zij zich van de inmenging in een klassieke schuldverhouding dienen te onthouden. Voor de werking ten opzichte van willekeurige derden, doet ook Ginossar een beroep op het bestaan van een ‘*obligation passive universelle*’. Het toebehoren van het recht (de *appartenance*) is bij hem eenvoudigweg de keerzijde van deze universele verplichting. En daarmee ligt zijn theorie in de lijn van de opvattingen van hen, die beweren dat rechten zich alleen laten voorstellen in intersubjectieve verhoudingen.

²⁰ S. Ginossar, *Droits réel, propriété et créance - Élaboration d’un système rationnel des droits patrimoniaux*, Paris 1960, p. 112-113.

Eigendomsrecht ook een obligatoire verhouding?

De gebondenheid van een eigenaar van een zaak ten opzichte van iemand die op die zaak een beperkt recht heeft, is van een andere orde dan de gebondenheid die een willekeurige derde ten opzichte van die zakelijk gerechtigde heeft. Rank-Berenschot beschrijft het onderscheid dat Ginossar hier heeft gemaakt als volgt:

“Doch door deze beperking tot de eigenaar als gebondene is de leer van Ginossar tevens in staat in zijn definitie te differentiëren naar de beide aspecten van absoluutheid die zo dikwijls worden verward. Doordat de houder als gebondene uit de definitie is gelaten, beperkt die definitie zich tot de vorm van absoluutheid die Meijers noemt: dynamische absoluutheid. Dit is de daadwerkelijke gebondenheid als ‘partij’, van de opvolgende eigenaren. Deze moet worden onderscheiden van absoluutheid jegens buiten de relatie eigenaar-beperkt gerechtigde staande derden die het zakelijk recht dienen te respecteren. Deze derden vallen wel onder de categorie houders van Kisch, doch worden in de leer van Ginossar buiten de definitie gehouden en vinden hun respectplicht gefundeerd in de algemene respectplicht die alle rechten betreft. De grote verdienste van de leer van Ginossar is gelegen in deze ontrafeling van twee soorten derdenwerking van welke de ene wel, de andere niet typerend is voor het zakelijk recht: gebondenheid versus tegenstelbaarheid. De eerste is essentieel voor het begrip zakelijk recht en maakt deel uit van de [verbintenisrechtelijk gearde] definitie [van het zakelijk recht], de laatste is niet karakteristiek en wordt buiten de definitie gehouden [en vindt haar grondslag in het toebehoren, de *appartenance*].²¹

De conclusie lijkt te moeten zijn dat bij Ginossar de bescherming van de zakelijk gerechtigde tegen inbreuken door derden, is gefundeerd in het feit dat hij als ‘eigenaar’ kan worden beschouwd van zijn vordering op de eigenaar.

Wat we ook van deze analyse willen denken, we moeten in elk geval de vraag stellen of hetzelfde ook opgaat voor de eigenaar van een zaak. Ginossar maakt het eigendomsrecht in de zin van toebehoren, *propriété* als *appartenance*, tot een geheel ander soort recht dan de zakelijke rechten. Het is een overkoepelend begrip. Maar wat is dan de plaats van de gewone eigendom van een onbezwaarde zaak? Kent die eigendom dezelfde, relatieve structuur als het zakelijke recht? Bij het zakelijke recht kunnen we nog meegaan met Ginossar en de eigenaar voorstellen als schuldenaar, “*que tous les droits réels sur la chose d’autrui se ramènent à des charges imposées au propriétaire de la chose*”.²² Maar wie is,

²¹ E.B. Rank-Berenschot, *Over de scheidslijn tussen goederen- en verbintenissenrecht*, Deventer 1992, p. 63-64; [...] toev. TdJ. In de opvatting van Kisch waarnaar schrijfster verwijst, wordt een onderscheid gemaakt tussen willekeurige derden en derden die tot de zaak in een bepaalde relatie komen te staan zonder dat zij daartoe een recht van persoonlijke of zakelijke aard hebben. De laatste groep wordt door Kisch aangeduid als “houders” (zie I. Kisch, *Beschouwingen over de onderscheiding tusschen zakelijke en persoonlijke rechten*, Alphen a.d. Rijn 1932, nr. 220 e.v. en 235). Zie voor Meijers’ begrip ‘dynamische absoluutheid’ E.M. Meijers, *De Algemene Begrippen van het Burgerlijk Recht*, Leiden 1948, p. 269 e.v.

²² R. Dekkers, *Du neuf sur les droits réels*, Journal des Tribunaux 75 (1960), p. 698.

gekeken vanuit het perspectief van de eigenaar, bij de ‘gewone’ eigendom van een onbezwaarde zaak dan schuldenaar? Het antwoord kan slechts zijn “*l’univers entier*”. En dat maakt onvermijdelijk dat de ‘gewone’ eigendom van een zaak van dezelfde orde is als het begrip *appartenance*. Slechts bij de eigendom van een met een zakelijk recht bezwaarde zaak laat de eigenaar zich voorstellen als schuldeiser of schuldenaar. Want de eigenaar van een bezwaarde zaak heeft niet alleen verplichtingen aan bijvoorbeeld een vruchtgebruiker, maar hij heeft ook iets te vorderen. Een vruchtgebruiker heeft onder andere de verplichting om behoorlijk met de zaak om te gaan, zodat de eigenaar deze na ommekomst van de termijn voor het vruchtgebruik weer in gebruik kan nemen. Voor die verplichting zou men een corresponderende vordering ten behoeve van de eigenaar kunnen aannemen. Eigenaar en vruchtgebruiker laten zich hier voorstellen als elkaars schuldeiser. Alleen als er sprake is van beperkte rechten, laat eigendom zich voorstellen in wederkerige, of zo men wil, verbintenisrechtelijke begrippen.

Bij de eigendom van de onbezwaarde zaak kent men dit soort verhoudingen echter niet. Daar bestaat alleen de ‘*obligation passive universelle*’ van derden om de relatie tussen de eigenaar en zijn zaak niet te verstoren. Rank-Berenschot plaatst bij deze schijnbare inconsistentie in Ginossars opvattingen, in een voetnoot de volgende kanttekening:

“Dit verklaart mede waarom eigendom zelf niet gerekend kan worden tot de zakelijke rechten: wil het recht van eigendom een zakelijk recht zijn dan is vereist dat ook dat eigendomsrecht correspondeert met een zakelijke verbintenis, een betrekking waarbij het passief subject een individuele persoon is, gebonden op grond van zijn eigendom. Een dergelijk passief subject wordt vergeefs gezocht om de eenvoudige reden dat eigendom geen recht is op andermans, maar op eigen zaak. Eigendom is, als gezegd, een absoluut recht van hogere orde.”²³

Maar nu wordt het allemaal wel erg abstract. Ginossar stelt zowel bij de schuldverhouding, als het zakelijke recht, de relatieve aspecten voorop en beschouwt de absolute aspecten als een sequeel; “... *se décomposent en deux rapports juridiques coexistents, l’un relatif, l’autre absolu, celui-ci formant l’accessoire indispensable de celui-là*”. Bij de eigendom van een zaak is dat niet zo. De relatieve aspecten die hij bij schuldverhoudingen en zakelijke rechten vooropstelt, ontbreken bij de eigendom van een onbezwaarde zaak. Daar bestaat alleen de ‘absolute relativiteit’ in de vorm van de algemene verplichting van derden om zich van inmenging in de relatie tussen de eigenaar en de zaak te onthouden. Er is geen sprake van “*deux rapports juridiques coexistents*”. Dus waar Ginossar bij de schuldverhouding en het zakelijke recht nog kan beweren, “*la parallélisme est complet*”, is er bij de vergelijking van de eigendom van een onbezwaarde zaak met de zakelijke rechten (én de eigendom van de bezwaarde zaak), een principieel begripsmatig onderscheid ontstaan dat niet meer is te overbruggen.

²³ E.B. Rank-Berenschot, *Over de scheidslijn tussen goederen- en verbintenissenrecht*, Deventer 1992, p. 61 noot 114.

Wens om klassieke dichotomie te overwinnen dient niet een reël dogmatisch doel

In het principiële onderscheid dat ook Ginossar tussen eigendom en beperkte rechten aanbrengt, ligt volgens mij de fatale tekortkoming van alle, wat ik zou willen aanduiden ‘reductionistische theorieën’. Want een dergelijk principieel onderscheid tussen eigendom en beperkte zakelijke rechten is niet vol te houden, niet voor het Belgische, niet voor het Franse en zeker niet voor het Nederlandse privaatrecht. Ondanks het feit dat zakelijke rechten onder de vigeur van het oude BW als het voorwerp van eigendom zijn beschouwd en daarmee een principieel andere status dan eigendom hadden, werden ze tevens beschouwd als rechten op een zaak, als rechten op andermans zaak, *iura in re aliena* weliswaar, maar nochtans als rechten op een zaak. En dat prominente gegeven was juist voor Meijers de aanleiding om eigendom en beperkte rechten in zijn normaaltypenleer begripsmatig op hetzelfde niveau in te schalen. Meijers had bij gelegenheid al eens stellig verklaard dat hij het nut van de vraag of het verschil tussen eigendom en de *overige* zakelijke rechten nu kwalitatief of kwantitatief van aard is, niet kon inzien.²⁴

We kunnen verder vaststellen dat alle belangrijke schrijvers het er wel over eens zijn dat subjectieve rechten staan voor een relatie, een betrekking. Zij staan voor een relatie tussen de titularis van dat recht en iets dat buiten hem gelegen is. Gezien het voorgaande is het de vraag of dat altijd een andere persoon moet zijn of dat bepaalde subjectieve rechten ook uitputtend kunnen worden beschreven als rechtsbetrekkingen tot voorwerpen. Volgens mij is dat laatste de juiste opvatting. Anders dan een esthetisch verlangen naar het overwinnen van tegenstellingen in een begrip van een hogere orde, is er volgens mij geen enkele noodzaak om de klassieke dichotomie in de privaatrechtelijke dogmatiek te overwinnen. Bij goederenrechtelijke rechten zijn de relaties tot anderen een afgeleide van de relatie tussen de titularis van het recht en het voorwerp waarop dat recht betrekking heeft.

Relaties tot anderen als afgeleide van de relatie tot een goederenrechtelijk voorwerp; begrip rechtsverhouding

Vele privaatrechtelijke conflicten gaan over de verhouding van een persoon tot een voorwerp. Dat kan variëren van een roerende zaak tot een parfumluchtje.²⁵ Uitgangspunt van dergelijke conflicten is een persoon die pretendeert dat zijn feitelijke verhouding tot een voorwerp legitiem is of die omgekeerd, betwist dat de feitelijke verhouding van een ander tot een bepaald voorwerp legitiem is. Wat Nieuwenhuis schreef over het geval van de grensoverschrijdende garage vormt de diepere waarheid achter wat rechtsregels tot ‘recht’ maakt, in de zin van ‘de kunst van het goede en het billijke’. De beoordeling van het geschil over die garage kon niet geschieden zonder het eigendomsrecht van de buurvrouw af te wegen tegen het op voorhand allerminst onredelijke belang dat de buurman had bij het voorkomen van afbraak. Bij de beoordeling van de betrokken

²⁴ E.M. Meijers *Tijdschriftenoverzicht*, WPNR 2104 (1910).

²⁵ Zie Hoge Raad 16 juni 2006, RvdW 2006/609.

belangen - en dus van de rechtsverhouding tussen buurvrouw en buurman in haar geheel - speelden allerlei factoren een rol. Maar op grond daarvan kan men allerm minst volhouden dat aan de verhouding tussen de buurvrouw en de grond geen zelfstandige betekenis toekomt. In zoverre kan ik Nieuwenhuis niet volgen, als hij zegt dat een existentiële eigenschap van elk subjectief recht gelegen is in het feit dat het deel uitmaakt van een rechtsverhouding of, met andere woorden, dat het bij subjectieve rechten altijd gaat om “een relatie tot één of meer andere personen wier belangen het gewicht van het subjectieve recht mede bepalen”.²⁶ Want hét uitgangspunt van het conflict was gelegen in één simpel gegeven: de buurvrouw was eigenaar van de grond. En dat gegeven is allesbepalend voor de duiding van het gedrag van derden, want toen de buurman op haar grond een deel van zijn garage bouwde, maakte hij inbreuk op haar eigendomsrecht.

Casus als het geval van de grensoverschrijdende garage illustreren de zelfstandige betekenis van juridische relaties tot voorwerpen in ons privaatrecht.²⁷ De zelfstandige betekenis van de goederenrechtelijke rechten laat onverlet het feit dat aan die rechten – uiteraard - slechts betekenis kan toekomen in intersubjectieve verhoudingen van personen die leven onder een stelsel van privaatrecht met een overheid die handhaaft. Nieuwenhuis gebruikt in verband met subjectieve rechten het begrip ‘rechtsverhouding’ en ziet dit als een verhouding tussen personen. Ik zou daarentegen willen betogen dat ook de verhouding tussen een persoon en een voorwerp in de vorm van een goederenrechtelijk recht, als een op zichzelf staande rechtsverhouding moet worden beschouwd. De verhouding tussen een persoon en een zaak in de vorm van een eigendomsrecht wordt immers al sinds mensenheugenis door het recht erkend. Maakt een derde inbreuk op die verhouding, dan ontstaat ook een persoonlijke rechtsband tussen de eigenaar en de inbreukmaker.²⁸

Meijers omschreef ‘subjectief recht’ in de *Algemene Begrippen* als “een bijzondere door het recht iemand toegekende bevoegdheid, die hem verleend wordt om zijn belang te dienen.”²⁹ Het begrip ‘belang’ is ruim en kan het hele scala van politieke en persoonlijkheidsrechten tot en met rechten op stoffelijke objecten in zich begrijpen. Het goederenrechtelijke recht is een prominent species van het genus subjectief recht, waarbij het ‘belang’ gelegen is in het voordeel van of simpelweg de macht over iets wat in het privaatrecht wordt erkend als goederenrechtelijk voorwerp. In het begrip ‘bevoegdheid’ dat Meijers gebruikt zit het intersubjectieve aspect dat elk subjectief recht eigen is, connotatief verdisconteerd; een bevoegdheid wordt altijd geldend gemaakt ten opzichte van een andere persoon. Want wat anders zal een eigenaar of een beperkt gerechtigde zijn recht op de zaak betwisten?

²⁶ J.H. Nieuwenhuis, *Hoe bestaat een recht?* uit de bundel *Confrontatie en Compromis*, Deventer 1992 p. 67.

²⁷ De kwalificaties ‘relatief’ en ‘absoluut’ zijn een exponent van dat reductionisme, omdat met de aanduiding ‘absoluut’ niets anders in het geding is dan de kwalificatie van een goederenrechtelijk recht in een wezenlijk obligatoire term: werkend ten opzichte van een ieder, *l’univers entier*, een *obligation universelle*.

²⁸ Overigens is ook de verhouding tussen een dief en de gestolen zaak een rechtsverhouding, omdat de dief bezitter van de zaak is en zijn verhouding tot die zaak in het recht erkenning vindt.

²⁹ E.M. Meijers, *De Algemene Begrippen van het Burgerlijk Recht*, Leiden 1948, p. 86.